
ŠMARTNO V BRDIH, VAS, TABORSKA VAS ALI MESTO

(Problematika ljudske umetnosti in rurizma)

Ivan Sedej

79

IZVLEČEK

Vas Šmartno v Brdih so obdali z obzidjem s sedmimi stolpi v začetku 16. stoletja. Na podlagi analize ohranjenih fortifikacijskih arhitekture je prikazano razmerje med ljudsko (minorno) in visoko (stilno) arhitekturo v 16. stoletju.

ABSTRACT

The village Šmartno in the Goriška Brda area was surrounded by a wall featuring seven towers in the beginning of the 16th century. Basing upon the analysis of the preserved fortification architecture the author discusses the relations between folk (minor) and high (style) architecture.

Ljudsko stavbarstvo v Šmartnem v Brdih ima podobno kot v Vipavskem križu (Sv. Križ v Vipavski dolini) ali v Štanjelu, poseben pomen. Gre namreč za obzidane aglomeracije, stavbe v njih se načeloma sicer ne razlikujejo od oblik kmečke arhitekture v širši okolici, imajo pa drugačne poudarke zaradi vklenjenosti v trdno strukturirano naselje z mnogimi mestnimi značilnostmi. Šmartno je (danes) vas, opasana z dobro ohranjenim obzidjem, ki ga poudarja in določa sedem stolpov¹. Domačije so oblikovane v trdno sklenjenih nizih ob "ulicah", opazna pa je tudi hierarhija med posameznimi ambientami in posebno domačijami (hišami). Poleg objektov izrazito fortifikacijskega značaja, povezanih z obzidjem, je še nekaj ambicioznejših rezidenčnih hiš, prevladujejo pa skromnejše enonadstropne hiše, večinoma z mezanini po furlanski šegi. V skladu z urbanskimi tradicijami se je izoblikovalo tudi dvoje trgov ob severovzhodnih in zahodnih mestnih vratih². Kljub temu da so do najnovejšega časa v Šmartnem vendarle prevladovali kmetje, so domačije združene in zaokrožene tako, da ne tvorijo klasičnih kmečkih domačij s skupinami

¹ Sedem stolpov na ključnih mestih v obzidju je skoraj v celoti ohranjenih, čeprav so nekateri deloma vtankani v kmečko domačijsko strukturo. Domnevamo lahko tudi obstoj osmega stolpa, in sicer na izpostavljenem mestu med Turnom in edinim stolpom s kvadratastim talnim načrtom na severozahodni strani obzidja (v višini t.i. "Etnografske" hiše). Po drugi strani pa je število sedem zelo mikavno (sedem stolpov) in bi ga lahko navezali na ljudsko izročilo in način razmišljanja v mitskih kategorijah.

² Dvoje "trgov" je oblikovanih v skladu z obrambnimi načeli pri mestnih vratih. Vendar je učinek severnega trga danes bolj poudarjen, ker je nastala večja prostorska razširitev zaradi porušitve stavbe ob hiši s podhodom. Tudi ob južnih vratih je smiselna razširitev, ki je imela funkcijo v zvezi z obrambo (večji manevrski prostor ob morebitnem preboju v vrat).

pomožnih stavb. Tudi v Šmartnem so morali prostor vrednotiti enako kot v pravih obzidanih mestih.

Zanimivo je, da so pisci o ljudski in regionalni arhitekturi primorska naselja podobnega tipa, pa naj gre za Šmartno, Sv. Križ ali Štanjel, praviloma obravnavali kot problem ljudske arhitekture³. Podobni dolenski mesti Kostanjevico na Krki in Višnja goro pa so iz teh povezav praviloma izpuščali, predvsem zato, ker sta obe dolenski naselji globlje zarežani v zgodovinski spomin in veljata, čeprav mnogokrat s kančkom ironije, za pravi mesti. Po drugi strani pa na Krasu in v Istri ni bilo nikoli tako velikih razlik med brezimno stanovanjsko arhitekturo v mestih in vaseh kot (recimo) na Dolenjskem ali celo na Gorenjskem, saj je "stilni" značaj stanovanjskih stavb na Primorskem, vsaj na videz, dosti bolj enovit kot v celinskih območjih.

80

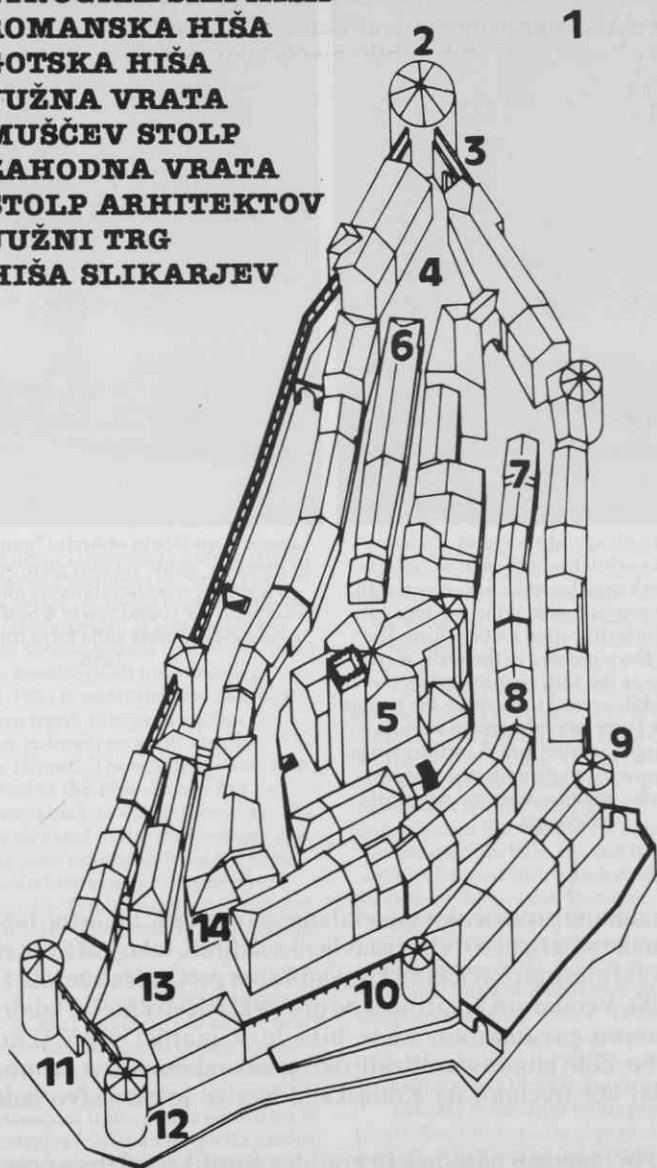
Šmartno je bilo od 16. do prve polovice 18. stoletja pomembna strateška, obrambna točka na nemirni benečansko-habsburški meji. Iz skopih omemb v virih in literaturi pa lahko povzamemo, da naselje drugih mestnih ali središčnih funkcij ni imelo, saj so se vse pomembnejše stvari odigravale bodisi v Gorici, bodisi v lokalnem središču v Dobrovem ali v dostikrat omenjenem Števerjanu. Za zdaj tudi ne poznamo podatka, ki bi pričal o ustanovitvi in o statusu obzidanega naselja. Zanimiv pa je podatek, da so se prebivalci Kozane in Šmartnega leta 1713 pridružili gosposki pri zatiranju kmečkega punta (P. Stres, str. 175), ki priča o privilegiranem in zato najbrž osvojenem naselju, ki ni bilo ne mesto ne vas, ampak je imelo dvoumen status "taborskega naselja"⁴. Na tem mestu bi kazalo pripomniti, da je tudi pregled stavbarstva v Kozani pokazal, da gre za vas z zelo kvalitetnimi stanovanjskimi stavbami, ki pričajo o dokajšnji gmotni moči njihovih lastnikov v času od konca 15. do konca 18. stoletja. Gre za zanimivo posredno pričevanje o višjem družbenem statusu dela kmečkega življa v Brdih, ki tlačanstva od 16. stoletja naprej (pod beneškim vplivom) niso poznala. Zato je bila reakcija prebivalcev Šmartnega in Kozane, ki so se odzvali pozivu gosposke, dokaj razumljiva.

Šmartno ima v talni zasnovi obliko nepravilnega ovala, osrednji vizualni poudarek (dominanta) je cerkev z zvonikom s cinami, ki na daleč opominja na fortifikacijski značaj naselja. V obzidju je troje "mestnih vrat". Obrambni stolpi pa so postavljeni tako, da v skladu z renesančno fortifikacijsko doktrino

³ Mala primorska mesta in ambicioznejše naselbine je čas med obema vojnama v precejšnji meri izbrisal iz nacionalnega spomina. V literaturi pa, razen redkih izjem, niso dobila tolikšnega poudarka kot recimo Višnja Gora (Jurčič). Identične stilne, predvsem kamnoseške forme v Ajdovščini, na Sv. Križu, na Štanjelu, v Vipavi, v Komnu, Dutovljah itd. so raziskovalce navajale k posplošenim trditvam, ki skoraj ves stavbni fond na Primorskem, razen cerkva in graščin, uvrščajo v kategorijo ljudskega stavbarstva. Zato lahko postavimo hipotezo, da gre na Primorskem za zlitje dveh pojmov - regionalne in ljudske arhitekture. Po drugi strani pa je zaradi specifične arhitekture in ne nazadnje urbanističnih rešitev postal pojem "ljudskega" širši in je zajemal tudi nekmečke pojave in spomenike. V italijanski literaturi se uvaljavlja zanimiv, čeprav malce ohlapen izraz - minorna arhitektura (umetnost), ki pa ima to prednost, da ni obremenjen z malce ideološkim patosom, kot ga ima izraz ljudska arhitektura.

⁴ Eno izmed zelo trdnih načel, ki so veljala prav do začetka 19. stoletja, je, da ima lahko obzidje le naselje s statusom mesta oziroma da obzidje vpliva in na neki način "podeljuje" status. Izjema so t.i. taborske vasi in taborski kompleksi (največkrat cerkve z obzidji in s spremljajočimi objekti - kaščami, orožarno itd.), kot jih označuje P. Fister. Historični podatki, ki jih je zbral, pa taborske vasi ne določajo prav natančno. Tu bi opozorili na grad in tabor Polane na Kočevskem, kot ga je upodobil Valvasor, ki ga vseeno ne moremo primerjati s Sv. Križem ali Šmartnim, tudi zaradi izredno majhnih dimenzij.

- 1 NA PODRATAH
- 2 VHODNI STOLP-TURN
- 3 SEVEROVZHODNA VRATA
- 4 SEVERNI TRG
- 5 CERKEV SV. MARTINA
- 6 ETNOGRAFSKA HIŠA
- 7 ROMANSKA HIŠA
- 8 GOTSKA HIŠA
- 9 JUŽNA VRATA
- 10 MUŠČEV STOLP
- 11 ZAHODNA VRATA
- 12 STOLP ARHITEKTOV
- 13 JUŽNI TRG
- 14 HIŠA SLIKARJEV

Okrogli stolp ob zahodnih vratih. Značilna fortifikacijska arhitektura. Z okni so zidovje predrli šele po koncu beneške nevarnosti v 18. stoletju. ♦ The round tower at the western gate. Characteristic fortification architecture. The cut-outs for the windows in the walls were made as late as the 18th century, when the Venetian Republic ceased to threaten the region with war. ♦ Torre rotonda presso la porta occidentale. Tipica architettura di fortificazione. Le finestre vennero aperte nelle mura appena nel XVIII secolo, quando ebbe fine il pericolo veneziano.

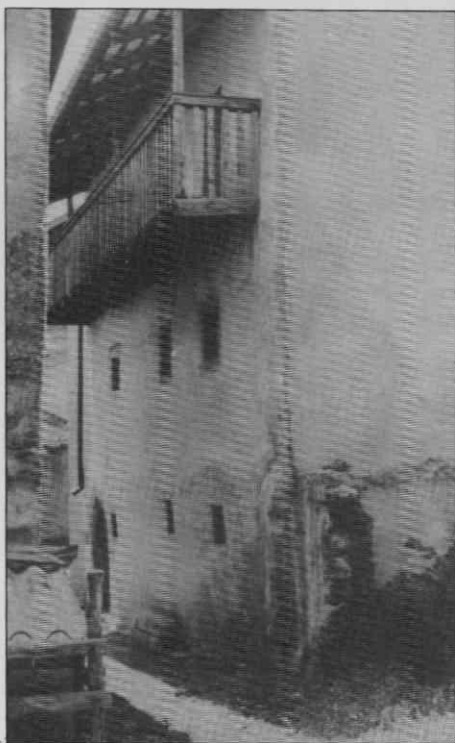
Leseno stopnišče in obhodni "gank". Stopnišče in obhodni "gank" na okroglem stolpu, Turnu. ♦ Exterior wooden staircase and corridor balcony on the round tower ♦ Scalinata in legno e balcone di ronda sulla torre rotonda, detta Turn.

obvladujejo zunanji prostor okrog (nekdanjega) mesteca. Šmartno tako sodi med tabore (taborske vasi?), ki so bili postavljeni z dekreti, tako kot Sv. Križ leta 1504 (preden je dobil mestne pravice) ali klasični Tabor pri Črničah že leta 1473 (Rutar, str. 127 in 128). Vendar pri Šmartnem ne gre za klasičen kmečki tabor, ampak za stalno obmejno postojanko, ki je bila le v manjši meri izraz kmečke samoobrambe. Zato taborov in obzidij okrog taborskih vasi na Primorskem niso podirali, tako kot (recimo) na Kranjskem, kjer se je plemstvo balo kmečkih uporov.

Virov, ki bi omenjali nastanek in graditev fortifikacijskih naprav, tabora ali taborišča, kot ga imenuje Rutar, ni. Na podlagi formalnih značilnosti posameznih sestavin obzidja in objektov, ki se vežejo nanj, je več raziskovalcev ugotavljalo, da gre za pozen odmev renesančnega stavbarstva in da je obzidje s

"Etnografska hiša". Domačija iz prve polovice 15. stoletja, starejša zasnova (16. stol.). Hišo so v 19. stoletju zvišali, iz istega časa izvira tudi kaminska "spahnjenca". V arhitekturnem pogledu gre za sintezo pobud iz furlanskega in kraškega kmečkega ali podeželjskega stavbarstva. Hiša je na strateškem mestu ob "severnem trgu", zato gre verjetno za pavperizirano, pokmeteno arhitekturo. ♦ "The Ethnographic House". The building dates from the first half of the 19th century but its beginnings reach back to the 16th century. The building was elevated in the 19th century and the fireplace joint originates from the same time. The architecture is a synthesis of initiatives from the Friulian and Karst peasant or rural architecture. The house is on a strategic spot along the "North square" and therefore probably an example of pauperized, ruralized architecture. ♦ "Casa etnografica" della prima metà del XIX secolo; l'impianto più antico risale al XVI secolo. Nell'Ottocento la casa venne alzata di un piano. E' dello stesso periodo anche la "spahnjenca" del camino. Dal punto di vista architettonico si tratta di una sintesi tra la maniera di costruire friulana e di quella carsica, rurale. La casa si trova in una posizione strategica accanto alla "piazza settentrionale", perciò si tratta probabilmente di un'architettura pauperizzata, ruralizzata.

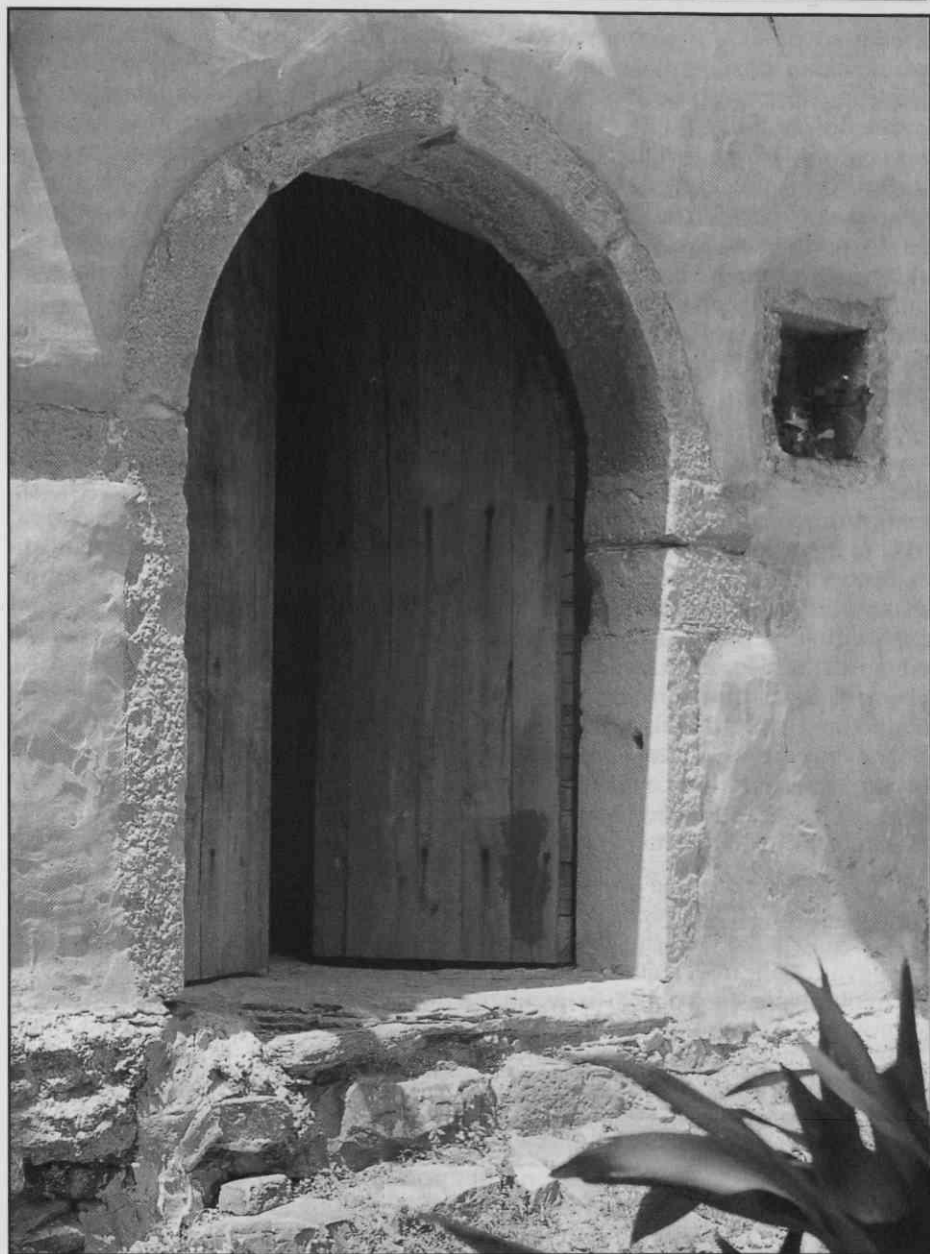

"Gotska hiša". Velika dvoetažna hiša z "gankom" v obzidni ulici, datira v začetek 16. stoletja, ko so zgradili obzidje. Motiv "ganka" in širokega napušča s poslikanimi planetami (piastrelami) je nastal v obdobju kmečkega baroka, v 18. ali v začetku 19. stoletja. V tem času se je motiv udomačil v kmečkem stavbarstvu na goriškem, v Beneški Sloveniji, v Reziji in tudi ponekod na Idrijskem območju. ♦ "The Gothic House". A big two-storey house with a corridor balcony in an alley along the settlement's walls, dating from the early 16th century when the walls were erected. The motif of the corridor balcony and the wide verge with its painted tiles (piastrelle) originated in the time of the peasant baroque, i.e. the 18th or early 19th century. It is in that time that the motif became familiar in the peasant architecture of the Gorizia area, Venetian Slovenia, Resia and also here and there in the Idria area. ♦ "Casa gotica". Grande casa a due piani con un balcone, nella via delle mura, databile agli inizi del XVI secolo, al tempo in cui venne eretta la cinta muraria. Il motivo del balcone e del largo tetto sporgente con piastrelle dipinte risale al periodo del "barocco rurale" - XVIII o inizi del XIX secolo. All'epoca questo motivo aveva preso piede nell'architettura rurale del Goriziano, della Slavia veneta, della Resia e di alcune parti del territorio di Idria.

stolpi nastalo v 16. stoletju⁵. Trditve so utemeljevali z dimenzijami objektov, predvsem pa z njihovimi skromnimi višinami. Tudi v primerjavi z obema "mestoma", Štanjelom in Sv. Križem, učinkujejo šmartenske fortifikacije na neki način manieristično, bolj dekorativno kot pa grozeče. Vendar pa skromni podatki o beneških porazih prav pod šmartenskim obzidjem pričajo o nasprotnem, predvsem pa pomikajo datum nastanka vsaj v začetek 16. stoletja. Glede na podatek, da je benečanska nevarnost minila šele med leti 1711 in 1740 za vlade cesarja Karla (Rutar, str. 82), pa lahko domnevamo, da so še celo 17. stoletje skrbeli za obzidje in da so tako nastale tudi nekatere kamnoseške podrobnosti (okna in vhodi na notranji strani), ki sodijo v baročni slogovni repertoar. Tudi v času, ko je neposredna nevarnost minila, fortifikacij niso povsem zanemarili.

Svojevrsten odgovor na vprašanje o nastanku obzidja in stolpov bi nam lahko dala stilna analiza. Manieristični vtis celotnega sistema najbrž ni le posledica današnjega načina gledanja, ampak gre za globljo arhitekturno strukturo. Fortifikacija je namreč zgrajena po takrat zelo naprednih načelih in v renesančnem duhu. Po drugi strani pa gre v marsičem za "ljudski" odziv na italijansko umetnost graditve obrambnih naprav. Nepravilnosti, ki strog sistem renesančne fortifikacije "mehčajo" in ga predstavljajo v bolj slikovit, ekspresiven okvir, pa so tudi posledica lokacijskih zahtev in oblikovitosti naselbinskega prostora. Slikovita komponenta in prvine izrazito plebejskega pojmovanja arhitekture spreminjajo stilno sporočilo in dajejo naselju manieristični značaj. Verjetno pa gre bolj "ljudski" značaj obzidja tudi na račun naglice pri graditvi. Na podlagi formalnih značilnosti naselbinskega tlorisa pa bi lahko ugotovili, da so naselje ob gradnji obzidja temeljito preoblikovali, saj sta potek obzidja in ulična mreža v harmonični soodvisnosti. To pa je značilnost, ki priča, da ni šlo za spontano "ljudsko" preoblikovanje vasi v obzidano taborsko naselje, ampak za aglomeracijo, ki je rezultat zavestnega načrtovanja. V zaokroženi obliki z obzidjem Šmartno po vsej verjetnosti datira v čas dvanajstletne vojne Habsburžanov z Benečani v letih 1507 do 1519 (Rutar, str. 70). Leta 1511 je obzidje že stalo, saj je bil pod Šmartnim poražen beneški poveljnik Marko Delfin (Rutar, str. 71). Pri graditvi so računali na možnost topovskega obstreljevanja. Vzor pa so že imeli v goriškem gradu, ki so ga Benečani temeljito prenoviti med kratkotrajno zasedbo tega mesta. Leta 1508 so namreč, poleg Gorice, prav s topovi osvojili tudi Štanjel, Vipavo in več drugih utrjenih naselij. Primerjava med Štanjelom, Šmartnim in Sv. Križem pokaže tudi nekaj zanimivih razlik v Sv. Križu se je ohranilo v plebejskem delu naselja kar nekaj sledov hiš, ki datirajo vsaj v 15., če že ne v 14. stoletje. V Štanjelu dominirajo predvsem poznogotske hišne oblike, v Šmartnem pa je predbaročnih, v celoti ohranjenih objektov sorazmerno manj. Predvsem pa ne zasledimo severnjaških poznogotskih kamnitih detajlov. Ohranjene sledi starejših portalov pričajo o preprostih polkrožnih shemah (ki se navezujejo na romansko izročilo). Pred potresom pa je bilo na zahodni strani naselja ohranjenih nekaj detajlov gotsko oblikovanih podstrešnih zidcev iz opeke. Oboje kaže na večji furlanski in beneški vpliv.

⁵ Tako ohlapno datacijo je podpisani formuliral v topografskem popisu Šmartnega, ki je sestavina t.i. spomeniškovarstvenega elaborata - ta je bil izdelan za urbanistične potrebe in kot osnova za proglasitev spomenikov (elaborat je v arhivu Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine v Novi Gorici). Temeljila je na izrazito likovnem pogledu in na rezultatih formalne primerjave s Štanjelom in Sv. Križem, ki ju opasuje dosti bolj monumentalno obzidje.

"Gotska hiša" - portal. Nakazani šilasti lok sodi med odmeve poznogotske kamnoseške umetnosti.

Bolj kot oblika loka, priča o gotski tradiciji konstrukcija z močnima podbojnima kladama. V isto kategorijo sodi tudi okence ob vratih. ♦ "The Gothic House" - a portal. The pictured lancet arch can be considered to be an echo of late Gothic stonemasonry art. But rather than the form of the arch it is the construction with its heavy door-frame blocks which bears witness to the Gothic tradition. The little window beside the door belongs to the same tradition. ♦ "Casa gotica" - portale. L'arco

ogivale appena accennato costituisce un'eco dell'arte dei lapidari tardogotici. Più che la forma dell'arco, rimanda alla tradizione gotica la costruzione stessa del portale con i possenti piedritti.

Dello stesso stile è pure la finestrella accanto alla porta.

Zanimivo pa je, da (recimo) v Medani ali v Kozani najdemo nekaj izredno ambicioznih poznogotskih detajlov, ki spominjajo na one v Sv. Križu ali na Štanjelu. Sicer pa so večino hiš v 18. in 19. stoletju obnovili tako, da navzven prevladujejo oblike, ki jih lahko pripišemo poljudnim variacijam na baročno temo ali pa gre za forme pokmetenega klasicizma, ki ima spet precej zvez s furlanskim kmečkim stavbarstvom. Hočemo povedati, da se je obzidje s spremljajočimi stavbami ohranjalo v sporočeni obliki zelo dolgo, stavbno tkivo pa so prebivalci dokaj živahno prilagajali novim pobudam, vendar v zelo skromnih okvirih. Izjemen primer je rezidenčna hiša z lepim baročnim portalom. To pa priča, da Šmartno od 16. stoletja naprej ni doživljalo večjih ekonomskih nihanj, zato so prebivalci brez pretresov sledili spremembam in tako neopazno prilagajali videz in funkcijo stavb vsakokratnim oblikovnim zahtevam.

Ime naselja priča, da gre za staro naselbino, ki je imela celo kontinuiteto s staroselci. Fragment rimskega nagrobnika, vzdanega v cerkvenem stolpu, to domnevo podpira⁶. Glede na strateški položaj, saj vas obvladuje kar lep del Brd, lahko domnevamo, da gre celo za kontinuiteto utrjene postojanke ali naselja, pa tudi za kontinuiteto sakralnega prostora (cerkev na vzpetini). Vse te možnosti ostajajo seveda odprte, posebno ker o arheološki preteklosti Brd nimamo sistematično zbranega gradiva. Nekaj namigov na rimsko poreklo naselja nam daje tudi talna zasnova skromnega ambienta med cerkvijo in tako imenovano etnografsko hišo, ki bi lahko bila odmev antične parcelacije. Sicer pa smo v podobni zagati tudi pri iskanju podatkov o vsakdanjem življenju v starejših obdobjih in o mestu prebivalcev Šmartnega v vsakokratni družbeni konstelaciji. Do neke mere se lahko opremo na zelo dragocena, na videz bolj literarno zaokrožena Zorzutova opažanja o socialnih razmerah v Brdih pred letom 1945, ki se Šmartnega neposredno ne dotikajo (Zorzut), ali pa na Stresovo razpravo (Stres).

V širšem prostoru je imelo Šmartno predvsem strateško-obrambni pomen, ki ga ni spremljala ustrezna središčna in upravna funkcija. Zato je naselje v 19. in posebno v 20. stoletju živelo brez velikih pretresov, kar je najbrž tudi prispevalo k ohranjanju starih fortifikacijskih prvin, ki so na malce protislovni način ohranjale staro obliko in neopazno dobivale nove funkcije. Vendar lahko ugotovimo, da so prebivalci še v leta po drugi svetovni vojni ohranjali spoštljiv odnos do obzidja (stolpov) in do stare arhitekture tudi zaradi tradicije in posebnega statusa, ki sta ga naselju dajala mestni (fortifikacijski) videz in izročilo. Prva občutnejša degradacija starega naselbinskega tkiva datira šele v petdeseta leta našega stoletja. Takrat so vhodni stolp (Turn) prebili z velikimi vrati in ga tako na zelo surov način "posodobili". Od takrat naprej se je devastacija starega tkiva nadaljevala. Po velikem potresu leta 1976 se je goriški regionalni zavod lotil kvalitetno zastavljene celostne prenove naselja, ki že kaže prve sadove⁷. Kljub temu pa prebivalci vseh obnovljenih objektov še niso "posvojili", zato na paradoksen način učinkujejo v vasi kot tujek, kar lahko

⁶ Edini arheološki podatek je omenjeni detajl rimskega nagrobnika, ki bi ga lahko prinesli tudi s kake druge, bolj oddaljene lokacije. Priča bolj o tem, da so bili kraji poseljeni, kot pa o določenem naselju.

⁷ Prenovo naselja je zastavil ZVNKD iz Nove Gorice, strokovno pa je v rokah ing. N. Šumi, konservatorice na republiškem ZVNKD. Poteka v dveh smereh: najprej gre za prenovo "oboda" s stolpi in za delno rekonstrukcijo (Turn z mestnimi vrati, zahodna vrata z desnim stolpom), →

razložimo z dejstvom, da programi prenovljenih objektov niso namenjeni domačinom.

Tako nakazane značilnosti Šmartnega nam omogočajo predvsem teoretičen razmislek o bistvenih problemih tako imenovane "ljudske umetnosti" in o vplivih, ki jih imajo različni ideološki obrasci na raziskovanje ljudskega (kmečkega) stavbarstva in rurizma⁸. Naselje v današnji obliki, obsegu in pomenu v prostoru sodi med nerešene umetnostnozgodovinske, etnološke in zgodovinske probleme. V Rutarjevih spisih se Šmartno omenja le na treh ali štirih mestih⁹, v spomeniškovarstvenih elaboratih, pri katerih je z nekaj prispevki sodeloval tudi podpisani, pomembnejših ali novih historičnih podatkov ni zaslediti, tudi drugi pisci o Brdih omenjajo Šmartno le mimogrede.

Šmartno kot urbanistična in arhitekturna celota ima pomen tudi kot preskusni kamen pri razmejevanju interesov posameznih strok. Stavbno tkivo, ki sodi deloma med "klasične" spomenike ljudskega stavbarstva in deloma med spomenike "visoke" arhitekture (in umetnosti), ima tudi po formalni plati izrazito vmesen položaj, ki ga je zanimivo označil za Križ in Štanjel arhitekt Marjan Mušič (Mušič, str. 22). Vendar gre tudi za bistveno razliko. Kot "vmesne" primere je pisec upošteval predvsem nekatere starejše stanovanjske stavbe, obzidje, graščino oz. palačo in cerkev v Štanjelu ali v Sv. Križu pa je samoumevno upošteval kot delež takratnih vodilnih socialnih skupin. Malce bolj pikolovska analiza pa bi pokazala, da je (verjetno) nastalo po naročilu iz teh sfer tudi mnogo objektov, ki jih samoumevno označujemo kot ljudsko arhitekturo. V starem Sv. Križu so stvari vendar bolj jasne. Osrednji, čeprav ločeni del naselja je utrjena grajska arhitektura, ki se ji vsebinsko približuje samostanski kompleks s cerkvijo. "Anonimno tkivo" pa se je tako kot v drugih srednjeveških mestih tega tipa naslonilo na dominantno. Poleg tega je imel Sv. Križ po milosti cesarja Ferdinanda mestne pravice od leta 1532 naprej (Rutar, str. 127). Tako so postali Križani meščani in še dvoje letnih sejmov so dobili. V Šmartnem funkcionira kot kristalizacijsko jedro v primerjavi z naseljem zelo velika cerkev, ki pa je po vsebini del plebejskega okolja in je namenjena vsem prebivalcem, zato je tudi socialni učinek dominantne drugačen. Središčni položaj cerkve pa daje obzidanemu naselju bolj taborski značaj, saj moramo v kontekstu "ljudskega"

→ hkrati pa za prenovo posameznih objektov na ključnih mestih v naselju. Ob sicer korektni prenovi se nam zastavlja pomembno vprašanje: v kolikšni meri prebivalci Šmartnega sprejemajo prenovo kot svoj projekt. Vprašanje je pomembno tudi z etnološkega vidika, saj lahko prenova usodno vpliva tudi na identifikacijo ljudi s svojim okoljem, ker so prenovljene stavbe večinoma v rokah različnih združenj (DSL, Društvo arhitektov). Njihovi programi se z interesi prebivalcev ujemajo le deloma.

⁸ Na raziskovanje in določevanje ljudskega stavbarstva in rurizma so nedvomno vplivali tudi ideološki dejavniki. Teza o samoniklosti in originalnosti, posebno pa o "slovenskosti" ljudskega likovnega gradiva sodi v romantični, narodnopreredniški repertoar. Zelo dosledno sta jo uresničila A. Sič in J. Karlovšek v svojih publikacijah. Odsev te miselnosti, ki pa ima izrazitrejše scientistično "opravičilo", je Ložarjeva teza o prazgodovinskih osnovah kmečkega stavbarstva, ki posredno poudarja predvsem (kot kvaliteto in opredelitev) tisočletno navezanost kmečkega življa na zemljo. Averzija do "kmečkega" in poudarjanje "ljudskega" (razrednega) pri etnografskih raziskavah (velja le za del stroke) pa je nedvomno odsev povojnih političnih razmer na naših tleh.

⁹ Simon Rutar se v zgodovinskem opisu Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska, Ljubljana 1893, dotakne Šmartnega (na str. 71) mimogrede, ko sicer dokaj natančno opisuje vojskovanje med dvanajstletno "beneško" vojno, prav tako bežno tudi ob dogajanjih v zvezi s tolimskim puntom. Večinoma pa gre za posredna pričevanja med razpravljanjem o vojaških posadkah (str. 92) ali ob oznakah upravne razdelitve itd.

"Romanska hiša". Hišo (danes ima gospodarsko funkcijo) so dolgo časa datirali v čas zapoznele romanike, od tod tudi ime. Nastala pa je verjetno v začetku 16. stoletja, saj oblika portala kaže na sočasne renesančne pobude. Na "romanski" način skonstruirano okno v etaži pa je rezultat tradicionalnih konstrukcijskih prijemov. Na podoben način so v istem času in celo kasneje oblikovali portale in okna na kmečkih hišah naprimer v Črnem kalu v Slovenski Istri. ♦ "The Romanesque House". For quite some time the house (today an outbuilding) was dated to belong to the late Romanesque period (from there its name). However, it probably dates from the early 16th century since the form of the portal indicates contemporary Renaissance initiatives. The window on the upper floor, constructed in a "Romanesque" way is the result of traditional construction methods. Portals and windows of peasant houses were constructed in a similar way in Črni Kal in Slovene Istria in the same period and even later. ♦ "Casa romanica", oggi destinata ad usi economici, fu per lungo tempo considerata un prodotto del tardo romanico, e da qui il suo nome. Venne costruita invece con tutta probabilità all'inizio del Cinquecento, infatti la forma del portale rimanda a motivi rinascimentali coevi. La finestra al primo piano, costruita su "modello" romanico, è il riflesso di usi costruttivi tradizionali. Alla stessa maniera, in questo periodo e addirittura più tardi, vennero a formarsi anche i portali e le finestre delle case rurali, ad esempio a Črni Kal nell'Istria slovena.

urbanizma opredeliti tudi cerkveno arhitekturo kot sestavino ljudskega miljeja, ne glede na njen arhitekturni in umetnostni pomen. Skromni podatki o domačijah, ki so jih v Šmartnem zasedali koloni (po ugotovitvah I. Keršič govori ljudsko izročilo le o treh kolonskih družinah v 19. in 20. stoletju), pa vendar niso tako trdni, da bi lahko prebivalce naselja od 16. do 19. stoletja označili kot neodvisne posestnike oziroma kot člane posestniških družin. Prav gotovo pa so imeli vaščani, glede na status naselja, nekaj privilegijev.

Zanimiv komentar o statusu naselja vsebujejo projekti in realizacije arhitektke Nataše Šumi, ki se je restavracije obzidja in prenove spremnih objektov lotila brez predsodkov. Kljub sorazmerno dobro ohranjenim preostankom je nekaj pomembnih sestavin obzidja propadlo, predvsem mislimo na lesene dele, na hodnike, stopnišča in različne pristreške. Zato je prenova zastavila precej novih vprašanj. Izkazalo se je, da je na dvomljivih mestih mogoče izvesti izredno zveste rekonstrukcijske posege z naslonitvijo na zglede iz sočasne fortifikacijske arhitekture v bližnjih deželah, in sicer ne glede na status. Navsezadnje je že analiza slovenskih protiturških taborov, ki jo je v svoji knjigi izpeljal dr. P. Fister, pokazala, da gre večinoma za objekte, ki so bili zgrajeni v naglici, vendar pa tudi za objekte, ki so jih zgradili v skladu s takratno vojno umetnostjo. To pomeni, da ne gre za spontano ljudsko graditev, ampak za del sistema, v katerem so sodelovali profesionalci na tem področju¹⁰. Lep

¹⁰ Kmečke tabore in podobne utrdbe so po Fistrovem mnenju načrtovali profesionalni →

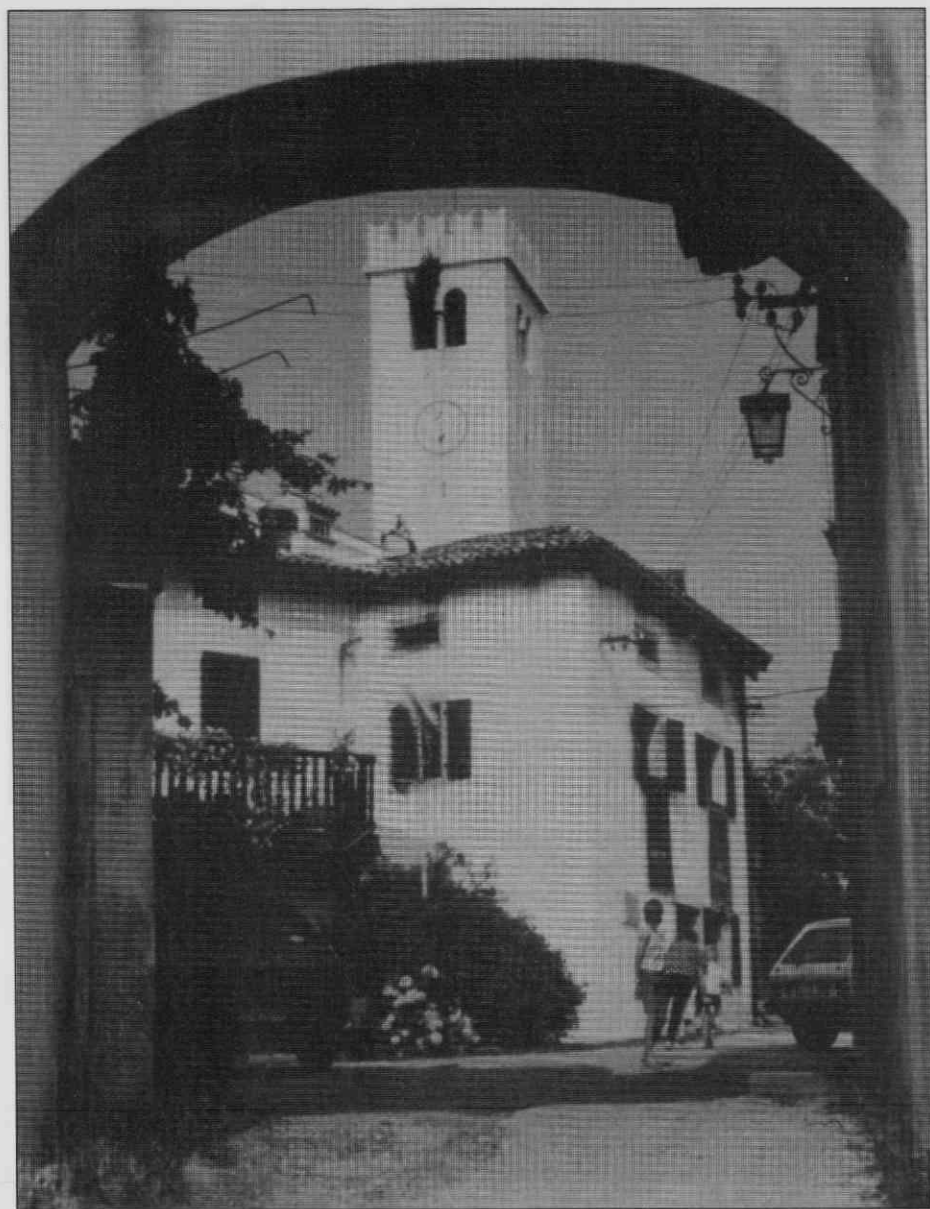
primer takšne graditve je sistem obrambnih stolpov na Kraškem robu, ki sta ga ob koncu 15. stoletja gradila Andrej in Benko iz Sočerge¹¹. Isto velja za hrastoveljsko obzidje ali za trdnjavo (tabor) na Kubedu, ki združuje obzidje, cerkev in tudi nekaj stanovanjskih hiš. Zanimiv "vmesni" primer je Koštabona, tudi v Slovenski Istri. Vas sicer nima obzidja, vendar je oblikovana tako, da obodne domačije tvorijo dokaj trden obroč, nekaj prvin ("Kapitanova hiša") pa priča, da je bil (vsaj) del vasi utrjen. V vseh omenjenih primerih gre torej za dele dokaj natančno načrtovane obrambne strukture, ki je upoštevala obstoječa naselja, kjer so našle svoje mesto tudi kasneje zgrajene kmečke domačije. Na tem mestu lahko tvegamo mikavno posplošitev: oblikovanje naselij z izrazitejšimi obrambnimi funkcijami je rezultat strateških interesov vladajoče strukture in kmečke samoobrambe (velja za izrazita obmejna območja) in interakcije med obema interesoma. Načelno lahko ugotovimo, da so na podoben način, kot rezultat načrtovanja in spontanega odziva kolonistov, nastale tudi vasi na klasičnih kolonizacijskih območjih (Sorško polje), kjer lahko domnevamo, da so koloniste celo že čakale vsaj provizorične domačije. Hočemo povedati, da so oblike t.i. kmečke arhitekture (stavbarstva) vse prej kot rezultat samozadostne "ljudske" tradicije.

Etnološka problematika šmartnega in podobnih naselij se nam potemtako kaže v povezavah, ki smo jih ob raziskovanju posameznih kulturnih elementov pogosto zanemarili. V veliki meri potrjujejo radikalno Bašovo tezo (Baš) o vprašljivosti in nedorečenosti teze o etnološkem interesu, ki naj bi se usmerjal le v opisovanje dogajanja "med ljudstvom" in tradicijskih struktur. Prav tradicija, ki jo starejša literatura označuje kot najpomembnejšo karakteristikisto ljudskega stavbarstva (rurizma itd.), in tradicionalni način mišljenja se namreč pokažeta tudi kot vsaj toliko pomembna sestavina načina mišljenja in življenja tako imenovanih višjih socialnih slojev (do neke mere lahko iz njih izvzamemo le del intelektualne elite od renesanse naprej). V zelo jasni luči pa se kažejo tudi povezave med vsemi družbenimi sloji, ki sicer vsak zase gojijo lastno tradicijo in svoj sistem (recimo) ritualov in vrednot, vendar so ti sestavni del sistema, ki prekriva celotno družbo, in vanj sodijo tudi (navidez) prazgodovinske osnove, ki so zanimale starejše etnologue.

Ob problematiki obzidanih naselij na Primorskem se postavlja tudi pomembno umetnostnozgodovinsko vprašanje o razmerju med sočasno stilno govorico in oblikami, ki jih označujemo kot sestavine ljudske umetnosti. Zato bi radi opozorili na paradoks, ki izhaja iz vsebinske in terminološke ohlapnosti. Šmartno je kot utrjena postojanka sicer zelo suhoparna in oblikovno poenostavljena variacija renesančne fortifikacijske arhitekture. Prav zato pa lahko govorimo o nenavadno čistem renesančnem konceptu brez starejših usedlin, torej o za svoj čas zelo naprednem stavbarskem podvigu, ki ima pridih "ljudskosti" predvsem zaradi manjših razsežnosti in zaradi položaja v izrazito

→ "arhitekti", pa tudi kmetje sami (prim. Fister, str. 27, posebno poglavje Graditelji taborov, str. 40-43). Praviloma pa se izogiba temu, da bi utrdbeno arhitekturo na teh ravneh uvrstil med t.i. ljudsko stavbarstvo.

¹¹ Utrdbeni venec na Kraškem robu, kjer sta najbolj zanimiva stolpa nad Črnim kalom in Podpečjo, je tesno povezan z dominantnimi stavbami v teh naseljih. Tako so Benkova hiša (gradila sta jo Andreas in Benko iz Sočerge 1489) in več poznogotskih hiš v Podpečih po vseh analogijah delo mojstrov, ki so gradili utrdbene naprave. Obenem pa nas ta povezava navaja k misli, da gre pri teh ambicioznejših "ljudskih" arhitekturah za sestavino obrambnega sistema (bivališče poveljnika posadke, orožarna itd.).

Zahodna "mestna" vrata in "hiša slikarjev". V ozadju trdnjavski cerkveni stolp s cinami (c.sv. Martina). Hišo slikarjev so v začetku 19. stoletja radikalno prenovili in zvišali. Imena so prenovljene hiše v Šmartnem dobile v zadnjem času po mecenih in uporabnikih. ♦ The western "town-gate" and "The House of the Painters", in the background the fortified church tower with its battlements (the St. Martin Church). The House of the Painters was radically renovated and heightened in the beginning of the 16th century. The renovated houses of Šmartno got their names in recent times after patrons and occupants. ♦ La porta "cittadina" ad ovest e la "Casa dei pittori". Sullo sfondo la torre/campanile merlata della chiesa di S. Martino, tipico esempio di architettura di difesa. Agli inizi del XIX secolo la Casa dei pittori venne radicalmente ristrutturata ed alzata di un piano. Negli ultimi tempi le case rinnovate a S. Martino del Collio (Šmartno) hanno acquisito il nome dei loro fruitori e mecenati.

Najbolj ambiciozna hiša v Šmartnem, skromnejši palazzo z baročnim portalom (dar, 1768) je naslonjena na obzidje. Zasnova je sicer starejša, vendar so arhitekturo razvili v bolj reprezentativni obliki šele po koncu vojnih nevarnosti na meji med Beneško republiko in Avstrijskimi deželami. ♦ The most "ambitious" house in Šmartno, a modest palazzo with a Baroque portal (dated 1768), leans on the town wall. Its beginnings are certainly of older origin, but the architecture was developed in a more representative form only after the threat of war had ended in this border area between the Venetian Republic and the Austrian lands. ♦ La casa più "preziosa" di S. Martino del Collio (Šmartno), un modesto palazzo con un portale barocco (datato 1768) addossato alle mura. L'impianto è più antico, ma l'architettura si è sviluppata in una forma più rappresentativa appena nel periodo in cui ebbe termine il pericolo di guerra al confine tra la Repubblica di Venezia e le terre austriache.

kmečkem okolju. Nekaj podobnega lahko v tem času ugotavljamo tudi na ravneh (bogatejšega) kmečkega stavbarstva v Vipavski dolini, na Krasu in na Gorenjskem, kjer so se tradicionalna človeška merila (izhajajo pa iz materialnih omejitev in zahtev) in izrazit utilitarizem skorajda neopazno vključili v novo, takrat moderno pojmovanje prostora in arhitekture. Kmečke hiše, ki so nastajale v 16. stoletju (omenimo le posamezne spomenike v Batujah, v Črničah, na Srednjem vrhu, v okolici Škofje Loke, v Ziljski dolini itd.), so bile pogosto opremljene s stilno "naprednimi" kamnoseškimi podrobnostmi, od balkonskih konzol (Batuje) do natančno oblikovanih okenskih okvirov in portalov s posnetimi robovi. Tudi kmečka izba ("hiša"), posebno na Gorenjskem in na Koroškem, je s kvadratno zasnovo povzela ideal centralnega, preglednega prostora, ki je vizualno in dejansko uravnan po logiki optimalnih razponov (ki jih določa nosilnost dobrega bruna) ter logiki nosilnih in nošenih delov, brez posebnih poudarkov ali hierarhije. V prostorskem (urbanističnem, rurističnem) oziru pa so se na Gorenjskem, sočasno kot v mestih (po potresu leta 1511) uveljavile hiše, ki so v komunikacijo obrnjene s široko reprezentativno fasado. Zanimivo je, da gre pri kmečkih hišah za "čistejšo" obliko - v mestih so široke reprezentativne fasade nastale z združevanjem fasad (posameznih stavbnih enot v nov poenoten organizem), v vaseh pa gre največkrat za stavbe enega liva. Spet gre za pojav, da se v radikalnih poenostavitvah, ki so sicer značilnost ljudske umetnosti, v čisti obliki izraža sočasna stilna govornica, ki se tako na presenetljivi ravni vključuje v umetnost časa in prostora brez vidne zamude - seveda le v razmerju do umetnosti (arhitekture) prostora, v katerem nastaja.

Arhitekturne rešitve obzidja in stolpov ter zunanjih hodnikov v Šmartnem so tako, kot to velja za celoto, poenostavljena, vendar zelo smotno izpeljana variacija sočasnih slogovnih in tehničnih rešitev, ki temeljijo na uporabi strelnega orožja (pušk, topov) in na obrambi pred njim. Sledovi v ohranjenih delih obzidja (predvsem ob vhodnem stolpu) pričajo, da je šlo za leseno zunanjo

konstrukcijo obhodnih ploščadi in stopnišč, ki je bila verjetno brez kakršnihkoli likovnih poudarkov¹², kar velja tudi za oblikovanje prostorov ob stolpu, ki so služili posadki. Rekonstrukcija, ki jo je izpeljala arh. Nataša Šumi, temelji namreč na tej, najbolj verjetni podmeni. Če se izrazimo malce romantično in slikovito, je konstrukcijska shema tako čista kot konstrukcija kozolca.

Iz teh ugotovitev lahko izpeljemo vsaj dvoje sklepov. Najprej so se renesančni arhitekturni principi ujeli s kmečkim utilitarizmom in z njegovim zelo stvarnim, asketskim pojmovanjem stavbarstva, nato pa so se izoblikovali v poseben sistem, ki je usodno označeval kmečko stavbarstvo prav do srede 19. stoletja. To pomeni, da se začetki pojava, ki je kasneje otrdel v baročni, izrazito retardirani umetnosti za domačije (Makarovič, str. 1-11) uveljavljajo v zelo naprednih oblikah in da so razmerja med kmetom kot naročnikom in izvajalcem v tem času na višji ravni kot v 18. ali 19. stoletju. Kvaliteta sicer poenostavljenih kamnoseških in tesarskih arhitekturnih detajlov namreč priča, da so jih izdelovali najboljši mojstri in da izvira kmečkemu okolju in okusu namenjeno obrtništvo z izrazito konservativnim repertoarjem izdelkov šele iz časa "kmečkega baroka"¹³. Manj ambiciozna arhitektura in kamnoseški izdelki v 16. stoletju (v razmerju do meščanske in plemiške arhitekture) na kmečkih hišah pa niso le izraz manjše gmotne moči in ožjega izobrazbenega obzorja vodilnih kmečkih plasti, ampak tudi izraz konvencij, ki so kmetom prepovedovale tekmovanje z višjimi sloji.

LITERATURA

- 1 Angelos Baš: O "ljudstvu" in "ljudskem" v slovenski etnologiji, Pogledi na etnologijo, Ljubljana 1978, str. 9-66.
- 2 Peter Fister: Arhitektura slovenskih protiturških taborov, Ljubljana 1975.
- 3 Borut Koloini: Križ je bu enkrat mejstu, Samozaložba, Vipavski Križ 1992.
- 4 Gorazd Makarovič: Slovenska ljudska umetnost, Ljubljana 1981.
- 5 Branko Marušič: Veliki tolminski punt, Trst 1973.
- 6 Marjan Mušič: Vplivna področja med stilno arhitekturo in slovenskim ljudskim stavbarstvom v srednjem veku, Slovenski etnograf V, Ljubljana 1952, str. 54 - 69.
- 7 Simon Rutar: Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska, Zgodovinski opis, Ljubljana 1893.
- 8 Ivan Sedej: Šmartno v Brdih, Topografski opis naselja (za spomeniškovarstveni elaborat ŠMARTNO), 1980 (rokopis v ZVNKD Gorica v Novi Gorici).

¹² K bolj "umirjeni" podobi šmartenskega obzidja prispevajo največ okna in odprtine na stolpih in na tistih delih obzidja, ki so vključeni in sledovi pa spet kažejo, da je šlo za zelo "suhoparno" zidavo in konstrukcijo v mejah gole funkcije. Zato se stilni, renesančni značaj utrdbe kaže predvsem v izpeljavi celote in v sorazmerjih kamnoseških in tesarskih detajlov (kjer gre za nekaj izjemnih rešitev - primerjaj strešno konstrukcijo v objektu ob "Stolpu arhitektov").

¹³ Kmečki barok, ki obsega 18. in precejšen del 19. stoletja, je paradigmatičen pojav in najpogosteje sinonim za ljudsko (kmečko) umetnost. Kljub izraziti regionalni obarvanosti in specifikam gre za paradokso vseevropsko dogajanje in za izjemno medsebojno oplajanje, stike in izmenjave med zelo oddaljenimi deželami (vzemimo pota slik na steklo iz različnih delavnic po Srednji Evropi). Gre za pojav, ki je nastal ob zatonu stare agrarne strukture in celo kot neke vrste reakcija na "propadanje" utrjenih vrednot, pa tudi kot odsev agrarnotehnične revolucije in izboljšanja gmotne moči. Načeloma bi lahko pojav označili kot pendant razcvetu meščanske umetnosti (posebno slikarstva) v 17. stoletju na (recimo) Holandskem - gre za trden stilni okvir, za specifično ikonografijo, za množično produkcijo (za neznanega naročnika), za specializacijo itd. Ne smemo pa zanemariti dejstva, da je kmečka umetnost v primerjavi z meščansko (tudi najbolj skromno) izrazito konservativna in pri nas razvija, sicer v baročnem kontekstu, stare, večinoma renesančne in poznogotske obrazce.

9 Peter Stres: Oris kolonata v slovenskem delu dežele Goriško - Gradiščanske do konca prve svetovne vojne, Goriški letnik 12-14, 1985-1987, str. 175 - 205.

10 Marjan Zadnikar: Hrastovlje, Ljubljana 1991.

11 Ludvik in Ciril Zorzut: Svobodni kmetje, Dobrovo v Brdih 1974.

BESEDA O AVTORJU

Dr. Ivan Sedej je direktor Slovenskega etnografskega muzeja. Ukvarja se s problematiko ljudske arhitekture in umetnosti ter z etnološkimi in umetnostnozgodovinskimi vprašanji, ki zadevajo tudi sodobno likovno umetnost. Deloval je kot konservator za varovanje t.i. etnoloških spomenikov in kot vicedirektor Moderne galerije v Ljubljani. Napisal je zelo veliko število razprav in člankov v strokovne revije, izdaj je večje število samostojnih publikacij, posvečenih umetnostnim in etnološkimi vprašanjem. Med njegova pomembnejša objavljena dela sodi *Ljudska umetnost na Slovenskem*, Ljubljana 1981.

ABOUT THE AUTHOR

Dr. Ivan Sedej is director of the Slovene Ethnographic Museum. His main interests are folk architecture and art, the issues of ethnological and art history and their relations to modern fine arts. Dr. Sedej was curator for the protection of so-called ethnological monuments and vice-director of Moderna Galerija in Ljubljana. He has published numerous articles and papers in professional reviews, as well as many independent publications relating to art and ethnological issues. Outstanding among his work is *Ljudska umetnost na Slovenskem*, Ljubljana 1981 (Folk art in Slovenia).

93

SUMMARY

ŠMARTNO IN THE GORIŠKA BRDA - VILLAGE, CAMP-VILLAGE OR TOWN (THE ISSUE OF FOLK ART AND RURALISM)

The author discusses the Renaissance fortified village Šmartno in the Goriška Brda region. The village, situated on the former border between the Venetian Republic and the Austrian Empire, was surrounded by a wall featuring seven towers in the beginning of the 16th century, between 1508 and 1512. The wall and its towers are almost completely preserved. The status of the village remained ambiguous throughout history since it never obtained municipal rights (such as are usually derived from fortified walls) and the population was engaged in agriculture. Similarly ambiguous is the issue of defining the architecture of the walls and village houses. They are traditionally classified as so-called folk architecture. In this connection the author elaborates the question how to define folk architecture (and art) and reaches the conclusion that the monuments of folk (minor) architecture in Primorje dating from the 16th century - the author focuses on the camps (peasants' fortifications) and small fortified villages (Štanjel, Sveti Križ etc.) - were quite advanced architectural achievements in their time. The basic concept may be simplified, but the buildings are still fine examples of Renaissance fortifications, featuring all findings of the contemporary "art" of warfare. In this sense their architecture, in spite of many gross simplifications, shows a purer style than the big contemporary fortifications (e.g. the Gorizia castle), which are based upon the renewal of older Gothic fortifications.

The author also argues that the folk architecture and urbanism (ruralism) of 16th century Slovenia (Gorenjsko, Goriško and the Karst) - as far as we can speak of style emphases in rural architecture - is much closer to contemporary style trends than it is later on in the 18th and 19th century, when the concept of "classic" folk (rural) architecture is adopted. The author's conclusion is that the architecture of rich peasants took on predominantly conservative and traditionalist features as late as the rural Baroque, when specialized arts and crafts were developed, designed to meet the requirements of the peasants. In the 16th century, peasants' orders of a more ambitious nature were taken on by professional craftsmen, who also worked for the church, nobility and bourgeoisie.

RIASSUNTO

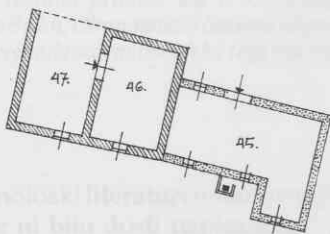
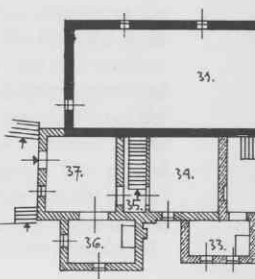
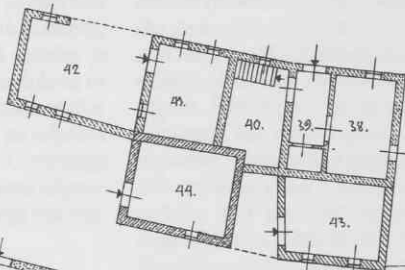
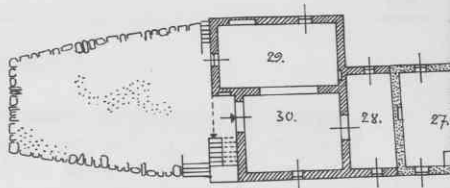
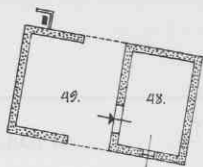
S. MARTINO DEL COLLIO (ŠMARTNO V BRDIH): VILLAGGIO, "TABOR" O CITTÀ. (IL PROBLEMA DELL'ARTE POPOLARE E DEL "RURISMO")

L'autore prende in esame il villaggio rinascimentale fortificato di S. Martino del Collio (Šmartno v Brdih). Tra il 1508 e il 1512 questo paese di frontiera, situato al confine tra la Repubblica di Venezia e l'Impero austriaco, venne cinto di mura sulle quali spiccano 7 torri. Sia le mura che le torri sono quasi completamente conservate. Lo status del villaggio nel corso dei secoli è stato piuttosto incerto: non aveva infatti alcun diritto di città (legato alle mura) e la popolazione di occupava di agricoltura. Parimenti incerta è la classificazione dell'architettura, sia della cinta che delle case dell'abitato, che per tradizione vengono assegnate alla cosiddetta architettura popolare. In merito a ciò l'autore apre il problema della definizione di architettura popolare (e quindi di arte popolare) constatando che nel Litorale i monumenti di questa architettura popolare (minore) relativi al Cinquecento - soprattutto i tabor (fortezze rurali) e i piccoli villaggi fortificati (S. Daniele (Štanjel), Santa Croce (Sv. Križ), ecc.) risultano essere, per la loro epoca, dei prodotti stilisticamente molto evoluti. Si tratta di architettura rinascimentale di fortificazione che tiene conto di tutte le acquisizioni dell'arte militare del tempo e che, nonostante le rudi semplificazioni, risulta stilisticamente più "pura" di fortezze maggiori (ad esempio il castello di Gorizia), che sono il risultato di adattamenti della precedente fortificazione gotica. L'autore rileva inoltre che l'architettura popolare e l'urbanistica ("rurismo") del Cinquecento in Slovenia (nell'Alta Carniola, nel Goriziano e sul Carso), epoca nella quale si può già parlare di particolarità stilistiche nell'architettura rurale, si trova ad essere molto più vicina alle correnti artistiche coeve di quanto non avvenga più tardi, nel Settecento e nell'Ottocento, quando si parla di arte popolare (rurale) "classica". Queste considerazioni lo portano ad affermare che le architetture degli strati rurali benestanti acquisirono tratti più conservatori e tradizionali appena nel periodo del "barocco rurale", quando si sviluppò un'attività figurativa ed artistica destinata in primo luogo a questi ceti sociali. Nel XVI secolo, infatti, i lavori di più ampio respiro per committenti di campagna venivano eseguiti da professionisti che operavano anche per la Chiesa, la nobiltà e committenti borghesi.

KOLON IN GOSPODAR - DVA VARNIK ZIVLJENJA IN DVE STANOVANJSKI KOLONI (Primeri na ulici Gor. Drnovka)

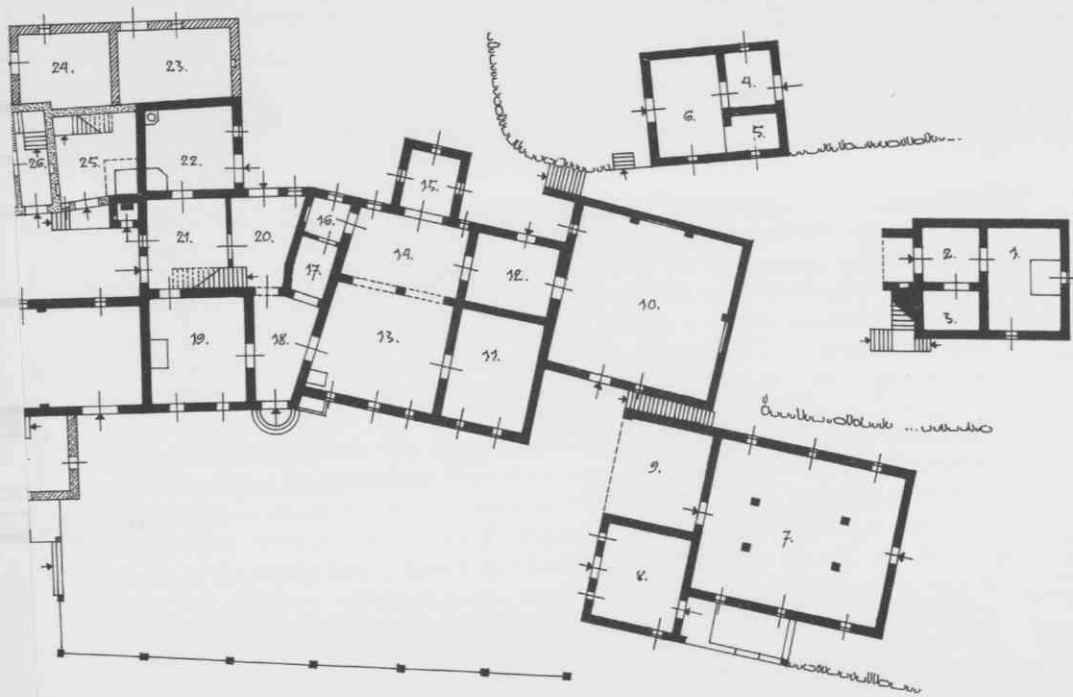
SITUACIJA GOR. DRNOVKA

- 1.) ZA SUŠENJE SADIJ
- 2.) NAFABRIKI¹⁾ KLET
- 3.)
- 4.) NEKOČ STANOV. HIŠA
- 5.) DANES KURNIK
- 6.)
7. ŠTALA
8. HLEV
9. LARJA
10. KLET
11. MEDZAD
12. KORIDOR-SHRAMBA
13. HIŠA
- 14.)
15. ŽBATAFUR
16. SHRAMBA
17. SHRAMBA
18. KORIDOR
19. KUHNJA
20. HODNIK
21. ŠPORČA
22. ŽGANJAR
23. KLET
24. ŠTALA
25. KLET
26. KORIDOR
27. HIŠA
28. MEDZAD
29. ŽBATAFUR
30. HIŠA
31. KLET
32. HIŠA
33. ŽBATAFUR
34. ŠPORČA
35. KORIDOR
36. ŽBATAFUR
37. HIŠA
38. KUHNJA
39. KORIDOR
40. ŠPORČA
41. ŠTALA
42. LARJA
43. KLET
44. ŠTALA
45. ŠTALA
46. ŠTALA
47. LARJA
48. ŠTALA
49. LARJA

- GOSPODAR... JUŠA ANTON DO L. 1946 SEDAJ OBLJUBEK KAROL
- ▨ KOLON..... KURŠIČ ANDREJ ŠT. 16 IN ŠT. 13
- ▩ KOLON..... RUSIJAN IVAN ŠT. 12
- ▧ KOLON..... JURIČ CIRIL ŠT. 15
- ▦ KOLON..... JURIČ ANA ŠT. 11

F. MAČEK MERJENO : 25. VIII. 1953

X. Brda 1953